

Боко Пејовић

Сигурно је да је теже написати историју Савеза комуниста Југославије него, рецимо, историју наших ослободилачких ратова или политичких борби. Овако кажем због тога што је ријеч о изузетно израженом стваралачком чиниоцу историје једне вишенационалне земље са врло различитим степеном привредног, културног и политичког развитка, све бројнијим противурјечностима, у све сложенијим међународним односима. Требало је готово пуних двадесет година борбе, у изванредно тешким условима, да СКЈ изгради своју револуционарну личност, способну да повјерење најширих маса свих наших народа, стицано од априла 1919, претвори у главну полугу борбе за национални опстанак и остварење социјалистичке револуције у оквирима народноослободилачког рата.

Специфичности остваривања такве револуције траже научан приказ историчара. Историја СКЈ, према томе, треба да буде успјело научно дјело. *Преглед историје СКЈ*, о чијим текстовима, углавном публицистички писаним, разговарамо, управо треба да помогне да се такво дјело и напише. На то је и указала његова редакција. Историја СКЈ, као научно дјело, треба да садржи, поред онога што њу карактерише као предводничку организацију, разумљиво, потпунији и критички дат приказ значајнијих догађаја политичке и културне историје земље и борбе њених напредних снага, као и неопходне анализе услова у чијим су се оквирима они могли појавити у нама мање или више познатом виду. Другим ријечима, она мора да садржи стварну историју друштвено-економских, политичких и националних односа земље за чије се ослобођење борила. Мислим да у њој мора бити изложено оно најзначајније што јој је, макар колико, обрађало пажњу у њеној свакодневној политичкој активности за масе и измјену постојећих односа. Увјерен сам да таква историја треба да буде донекле и најуспјелији вид наше националне историје. Сматрам да би ненаучно било кад би историја Партије садржавала само историју њене организације, без података на основу којих се једино могу упознати услови живота људи чије је интересе изражавала. Такво дјело би морало бити веома значајно и за читаву активност на нашој историографији. У борби за научност оваквог, из више разлога потребног рада, најбоље ће се моћи преовладавати извјесни недостаци којих на том пољу свакако има. Ре-

као бих да се мора утврђивати степен оправданости сваке категорије којом смо се могли служити у настојањима да уочимо и објаснимо карактеристичност неке појаве. Истраживања у овом правцу ће, нема сумње, још више проширивати наше видике и богатити сазнања о мање или више значајним процесима којима се одликовао период у ствари припрема за револуцију и она сама, од првог организованог отпора поробљивачу у старој југословенској држави, од прве устаничке пушке и првог народно-ослободилачког одбора до побједе револуције и учвршћења независности земље. Тачно је да не треба испустити из вида одређено збивање, али не можемо бити задовољни само његовим регистровањем, нарочито не онда када се тражи темељитије објашњење. Дољедно научна обрада процеса и догађаја развитка у нашој земљи требало би да избјегне изненађења, да их тако назовемо, на која се може наићи читајући дијелове текста о ономе што се дешавало, рецимо, у Црној Гори. Не мислим овдје да може и да треба историја СКЈ да обухвати више него што би то било оправдано и могућно. Рекао бих да имамо посла са једном тешкоћом своје врсте коју не можемо једноставно ријешити а још мање заобићи. С једне стране, историја СКЈ треба да садржи значајнији објашњени догађај, карактеристичнији процес, али, с друге стране, зар има разлога да се због тога испусти одређена специфичност развитка којом се одликовао овај или онај догађај својеврстан и за уже подручје? Нема сумње да би и овакви моменти, који се не могу увијек једнако укратко изразити, могли послужити као изванредно драгоцјен детаљ разноликости и степена противурјечности које је КПЈ односно СКЈ имао да разрјешава на територији Југославије. То нам тек отвара видике да уочимо са каквим је све наслеђем људи и крајева наша земља ушла у народноослободилачки рат и народну револуцију и у каквим је све друштвеним и политичким срединама требало радити да се нагомилане противурјечности, различите по природи и интензитету, највећим дијелом преовладају или се створе услови за њихово касније разрјешавање.

Разумљиво је да задаци изучавања историје најпрогресивнијих снага земље захтијевају и деликатнију примјену принципа научне методологије. Сматрам да у *Прегледу* нијесу довољно изложене одлике друштвено-економске структуре Југославије, па, по потреби, и појединих њених подручја, колико би то оваква врста рада требало да захтијева. Чини ми се да би могло потпуније бити обрађено и питање националних односа, културне политике Партије, напредног студентског покрета и др. Да ли је најоправданије да текстови о догађајима ратне историје буду онакви и по односу према ономе што је речено о организацији политичког рада Партије и начелима руковођења у остваривању задатака револуције, војном и политичком активношћу. Мислим да није. Другим ријечима, намећу се питања о основним циљевима које оваквом књигом треба да постигнемо. Схватам да историја

СКЈ треба да буде значајно научно дјело које мора да садржи приказ најважнијих политичких догађаја борбе југословенских народа од првих зачетака револуционарне мисли као друштвено-политичког чиниоца у њиховом развиту до стварања нове државе и економских основа за социјалистичку изградњу.

Посебно је питање каква треба да буде структура научног дјела о борби КПЈ односно СКЈ. Извршену периодизацију може оправдати само поступак који је могао да одлучи да она таква буде, уобичајена у досадашњој литератури или са неким разликама, о чему је већ било ријечи. Мислими да при томе свакако треба имати у виду карактеристике унутрашњих и спољнополитичких односа земље, према којима је Партија морала да изграђује своју политику, своју тактику и стратегију. Полазећи од овога, чини ми се да би се оваквој структури књиге могли дати неки приговори.

Преглед нам на свој начин обраћа пажњу на питања историје СКЈ у Црној Гори и, уједно, указује на потребу још интензивнијег и организованијег рада на њеном проучавању. Револуционарно расположење народа, изражавано од краја 1919. до новембра 1920. године на општинским изборима и онима за Уставотворну скупштину, још није добило свој потпунији приказ. Свакако се и о политичкој активности до 1929. ипак могло више рећи. Нарочито од 1935. године у Црној Гори стварано борбено политичко јединство напредних снага села и града, међу којима, у ствари, није било граница, морало би да добије одговарајућу обраду. У *Прегледу* је та активност изражена само бројем организација и чланова. Акција напредних снага под руководством Партије на Белведеру у јуну 1936. по облику и значају излази из оквира политичких активности до каквих је у то вријеме долазило не само у Црној Гори. И о припремама за одлазак добровољаца у Шпанију у почетку 1937. требало је више рећи. Овдје ми више пажњу обраћа спремност већег броја бораца да на тлу друге земље брани интересе демократије, интересе пролетерске солидарности против снага не само европског фашизма. Хоћу рећи, сад ме више занима високи степен њихове интернационалистичке свијести него чињеница што брод није успио да их тамо пребаци. — Интересантно би било установити могуће примјере утицаја маса на Партију.

Чињеница је да нам недостају многи подаци на основу којих би се могао дати сигурнији приказ друштвене и економске структуре у Црној Гори, без које не бисмо могли упознати како треба ни политички живот у њој, тенденције напредних снага које су се све јаче изражавале. Мало је наде да ће се наћи нешто више од онога што се сада о томе може имати при руци. Уништене су архиве главних управних органа старе државе све до 1941. године. Узгред, без такве грађе ће се будући историчар чудити, да тако кажемо, покрету маса за социјално ослобођење и у условима борбе против националног поробљивача, јер неће бити у мо-

гућности да објасни на одговарајући начин појаву револуционарних снага које су започеле народноослободилачки рат против надмоћних снага фашизма. Питаће се гдје су се оне оспособиле за извршавање задатака које су себи поставиле: на барикадама, у акцијама индустријског пролетаријата или још на који начин. Истина је да има и других чинилаца који су мање или више дјеловали на степен политичке активности напредних снага. Утицај Партије, посебно активношћу омладине, нарочито студентске, школоване углавном у Београду, непрекидно је растао. Иако у борби за афирмацију црногорске индивидуалности, на плану супротстављања политици великосрпске буржоазије и њених савезника, свакако и оних у Црној Гори, од почетка у најширим масама није било огрешења која би могла имати мање или више политички штетне посљедице за даљи ток догађаја. Тачно је да бројне акције у разним видовима треба објашњавати снагом партијске организације од 1935. године, али се за утврђивање узрока пораста ових снага морају проучити и други чиниоци. Масовни покрет на селу и у граду свакако треба темељније упознати. Константовање ове чињенице, и свега онога што је она могла значити и што је заиста и значила у политичком животу Црне Горе, за историчара не може бити довољно. Задатак историјске науке је да љу и објасни, тим прије што је са такве основе могао да се развије снажан покрет против фашизма и његових савезника. Масовни устанак против окупатора и домаће реакције, под разним именима, за цијело вријеме рата обраћа нашу пажњу на више питања карактеристичних за развитак револуције у Црној Гори. И осеке устанка такође не можемо само констатовати. Сам процес диференцирања снага у револуцији, у развоју вријеме и разним срединама, такође тражи, рекао бих, темељније изучавање. Нема разлога да не упознамо и манифестације племенског у условима борбе за побједу социјалистичке револуције. Другим ријечима, какве је све категорије Партија, као иницијатор, организатор и предводник народноослободилачке борбе, морала имати у виду на путу окупљања снага народа против окупатора и његових сарадника. Нарочито неке средине обраћају нашу пажњу по много чему што се у току НОР-а у њима дешавало (Црмница, катунска нахија, посебно Загарац, Бањани, Васојевићи). Рад Партије у периоду илегалства (средина 1942 — јесен 1943) такође би требало више упознати. То није проблем само за литерарну обраду, која је у неколико случајева добила општа признања.

Поменуте и друге одлике народноослободилачке борбе у Црној Гори, најтјешње везане за активност и услове рада Партије, свакако треба да буду обрађене по одговарајућем поступку. Истина је да су у питању деликатније појаве, због чега би било и тешкоћа у раду да се оне темељније изуче. Штавише, ни методи изучавања такве проблематике не би могли бити једноставни. Има разлога да се каже и то да би на том послу вјероватно било више тешкоћа него на неком другом. За ово би требало имати, поред

осталог, и више монографија него што их ми сада имамо и више података најразличитије врсте. Свакако смо више у могућности да у току разговора о *Прегледу* пружимо помоћ податком, напоменом уз неки дио текста него неком обрађеном специфичношћу којој би редакција научног дјела о борби СКЈ могла да нађе одговарајуће мјесто.